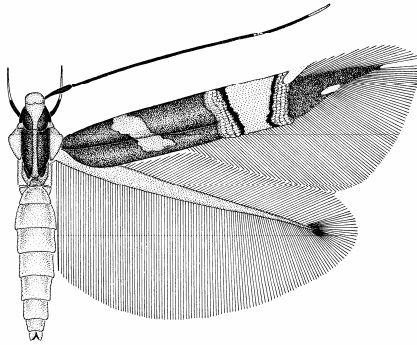

FRANJE

Jaargang 10 (20)

30 september 2007

ISSN: 1388-4409

**Mededelingen uit de Secties Snellen en Ter Haar van de Nederlandse
Entomologische Vereniging**

Colofon

Franje is het gezamenlijke contactorgaan van de secties “Snellen” en “Ter Haar” van de Nederlandse Entomologische Vereniging en verschijnt twee maal per jaar.

Logo: *Cosmopterix zieglerella* door Sjaak Koster

Redactie: Maurice Jansen.

Redactieadres: Maurice Jansen, Appelgaard 9, 4033 JA Lienden. Tel: 0344-603758 (privé), 0317-496821 (werk); e-mail: m.g.m.jansen@minlnv.nl; mgmjansen@planet.nl

Bestuur sectie Snellen:

voorzitter: Marja van der Straten, C. van Abcoudeplantsoen 35, 6709 ST Wageningen
Tel: 0317-410467; e-mail: straten@minlnv.nl

secretaris: vacature

penningmeester: Frans Groenen, Dorpsstraat 171, 5575 AG Luyksgestel. Tel: 0497-542153 ; e-mail: groene.eyken@chello.nl

Bestuur sectie Ter Haar:

voorzitter: Jaap Zwier, Turfweg 27, Yzevoorde 7021 JN Zelhem. Tel: 0314-326789; e-mail: jaap.zwier@slangenburg.nl

secretaris: Maja de Keijzer, Corn. de Wittstraat 36^e, 3311 GD Dordrecht. Tel: 078-6137704; e-mail: boos@xs4all.nl

penningmeester: Joke Stuurman-Huitema, Hallerweg 50, 1456 AW Wijdewormer.
Tel: 0299 – 422 629; e-mail: henkjestuurman@planet.nl

lid: Henk Hunneman, Ardennen 9 – Lunetten, 3524 VC Utrecht. Tel: 06-52478339; henk.hunneman@casema.nl

lid: Frits Bink, Zuider-Eng 6, 6721 HH Bennekom. Tel: 0318 – 418 435; e-mail: Frits.en.rosita@tiscali.nl

Lidmaatschap voor leden van Snellen: € 9,- per jaar, bij voorkeur te voldoen op Rabobank-rekening 130635790 te Luyksgestel onder vermelding van “Snellen”.

Foreign members can pay their subscription of € 9,- yearly at the international banking account number: IBAN NL 80 RABO 0130 6357 90; BIC-Code: RABONL2U
Concerning the costs, please inform at your bank.

Für ausländische Mitglieder, bitte überweisen Sie den Mitgliedsbeitrag von € 9,- auf unsere internationale Kontonummer: IBAN NL 80 RABO 0130 6357 90; BIC-Code: RABONL2U. Für die Kosten, bitte informieren Sie bei Ihren Bank.

Lidmaatschap voor leden van Ter Haar: € 9,- per jaar, girorekening 4316551 t.n.v. Sectie Ter Haar, Wijdewormer.

Website NEV: <http://www.nev.nl>.

INHOUD

Maja de Keijzer

Verslag van de voorjaarsbijeenkomst van de sectie Ter Haar op 10 maart 2007 te Lexmond 4

Frans Groenen

Verslag bijeenkomst van de sectie Snellen op 14 april 2007 te Lexmond. 17

Hans Huisman

Een herinnering aan Bob van Aartsen 26

Frits Bink

Het bedrieglijke van de valse kop 29

Maurice Jansen

Guus Kayadoe overleden. 31

Najaarsbijeenkomst van de sectie Snellen..... 32

Najaarsbijeenkomst van de sectie Ter Haar 33

Verslag van de voorjaarsbijeenkomst van de sectie Ter Haar op 10 maart 2007 te Lexmond

Maja de Keizer

Aanwezig (48 personen): Anna Almekinders, Gerard Bergsma, Frits Bink, Jan Bischoff Gulleken, Henk Bunjes, Anton Cox, Albert Delfos, Cees Gielis, Mathilda Groenendijk, Harry Groenink, L. Groothedde, Carel ten Ham, Adé Heeren, Hans Huisman, Auke Hunneman, Henk Hunneman, Abel Jagersma, Maurice Jansen, Willem G. de Jong, Klaas Kaag, Maja de Keijzer, Jan Kerseboom, I. Kiel-Hartog, Ben Kruijzen, Hans van Kuijk, Henk van Mastrigt, Tymo Muus, Gerrit Padding, Frans Post, Andy Saunders, Jan Scheffers, J. Schipperen, Jannie Sinnema, Siep Sinnema, Piet van Son, Marja van der Straten, Joke Stuurman, Gerrit Tuinstra, Ruud Vis, D. Visser, Eddy Vermandel, Daan Vestergaard, Jeroen Voogd, Rob de Vos, Jaap van Vuure, Cun Wijnen, Piet Zumkehr, Jaap Zwier.

Afwezig met afmelding: Ben van As, Maurice Franssen en een kaart met een afmelding van iemand met een onleesbare handtekening.

Huishoudelijk deel

Opening

De voorzitter opent de vergadering en verwelkomt als speciale gast Henk van Mastrigt uit Nieuw Guinea. De gezamenlijke Ter Haar-Snellen excursie van vorig jaar wordt genoemd, met dank aan alle inzet van Maurice Jansen.

Bestuursmededelingen

De voorzitter deelt mee dat de beheerder van ons gebouw in Lexmond nog met ons contact zal opnemen over een aantal huishoudelijke mededelingen. Omdat er een maaltijdservice is (soep, broodjes), zal ons verzocht worden om van deze mogelijkheid gebruik te maken en niet zelf meegebrachte etenswaren te nuttigen. De omzet van de zaal zou anders te laag worden. Vanuit de zaal wordt al gevraagd of dan niet de zaalhuur hoger zou kunnen, zonder de verplichting om iets te consumeren.

Het onderwerp Rode Lijsten wordt nogmaals besproken; uit de laatste berichten blijkt dat dit een gepasseerd station is, dat het belangrijker is om gegevensbestanden op te bouwen met data over biotoop, voorkomen van soorten en leefomstandigheden. De eindconclusie is dat er vanuit Ter Haar geen werkgroep "Rode Lijsten" wordt opgericht.

De gezamenlijke Ter Haar - Snellen excursie wordt dit jaar georganiseerd door Henk Hunneman van Ter Haar in het gebied Flevoland, met name omdat er niet veel waarnemingen uit dit gebied bekend zijn. De voorzitter vraagt de aanwezigen om alvast na te denken over de excursie van 2008.

De penningmeester deelt mee dat de financiën er goed uitzien. Er wordt voorgesteld om de contributie, die historisch gezien van november tot eind oktober liep, om te zetten in een kalenderjaarcontributie. Boekhoudkundig gezien is dit prettiger en het schept ook meer duidelijkheid. Op de bijeenkomsten van oktober/november zal dan in het vervolg de begroting voor het volgende jaar gepresenteerd worden en in maart/april zal het overzicht over het afgelopen jaar gepresenteerd worden.

Een korte discussie wordt gevoerd over het al dan niet in Franje vermelden van nieuwe soorten. Redenen voor zijn: het blad wordt leuker en interessanter; de vondst of vangst wordt al gepresenteerd op de vergadering. Bedenkingen tegen zijn: Franje is een verenigingsblad, geen gespecialiseerd entomologisch orgaan; een eerste publicatie over een soort nieuw voor Nederland dient volledig te zijn; dient ook voor niet-Ter Haar leden beschikbaar zijn; een kort abstract in het Engels verhoogd de bruikbaarheid; een publicatie in een gerenommeerd tijdschrift als EB of de Faunistische Mededelingen heeft meer status.

Verslag van de bijeenkomst op 4 april 2006

Bij de afmeldingen zijn helaas de namen weggevalen van diegenen die zich vooraf hadden afgemeld: Anna Almekinders, Ben van As, Maurice Franssen, Arnold en Rinke Gronert en Hans van Kuijk. Op pagina 23 (D. Vestergaard) moet het woord "beschreven" vervangen worden door het woord "vermeld".

Op pagina 26 moet onder het hoofdje "Ab Goutbeek" in de tweede alinea het stukje "Harry Groenink... i0.v" vervallen.

Op pagina 27 onder het hoofdje "Klaas Kaag": de *A. convolvuli* werdesignaleerd bij Den Helder. Bij de waarneming op de Doggersbank hoort te staan: "twee atalanta's".

Op pagina 28 moet onder *P. castanea* in regel 4 (19) ververvallen.

Faunistische mededelingen

Hans Huisman: Vangsten uit Wezep

Hans laat eerst enkele vlinders zien die voor Wezep ongebruikelijk of nieuw zijn.

Costaconvexa polygrammata (Borkhausen) werd gevangen op 19.vii.2006 maar hij heeft ook waarnemingen uit Nunspeet en Elspeet. Voor *Conistra rubiginosa* (Scopoli) gevangen op 26.iii.2006 geldt hetzelfde.

Panthea coenobita (Esper) gevangen op 1.vii en 16.vii.2006 is de laatste jaren in een enkel exemplaar waargenomen.

Over enkele uilen die hij ving op 19 en 23.vii.2006 ontstaat enige discussie. Hans dacht te maken te hebben met de donkere vorm van *Acronicta alni* (Linnaeus), maar ondermeer Jeroen Voogd is van mening dat het *Craniophora ligustri* (Denis & Schiffermüller) is. De vergadering reageert enigszins verdeeld. Nader onderzoek heeft geleerd dat Jeroen gelijk had.

Daarna bespreekt hij de status van *Cryphia algae* (Fabricius) in ons land. Hij ving vier exemplaren te Ouddorp op 25-27.vii.2006 hetgeen de eerste keer was dat hij de vlinder

daar zag. Dick Doornhein ving enkele jaren geleden ook een exemplaar van deze soort in Nieuwe Tonge terwijl Jaap van Vuure de soort vorig jaar voor het eerst op Noord-Beveland zag. Dit jaar zijn ook op andere ongebruikelijke plaatsen in Nederland *algae*'s waargenomen, o.a. in Dordrecht. Dit alles doet hem denken aan trekvlindergedrag. Op andere plaatsen in ons land zoals in Limburg en in de Achterhoek waar het dier regelmatig wordt gezien is het zeker een standvlinder. Misschien moeten we het voorlopig maar houden op een vlinder met uitgesproken zwerfneigingen.

Jaap Zwier: Vangsten en waarnemingen uit Zelhem

Jaap vertelt over de vangsten en waarnemingen uit 2006 in en rond zijn woonplaats Zelhem in de Achterhoek. De opmerkelijkste dag was 28.vii.2006, een dag waarop de val boordevol zat met insecten waaronder zeker 539 vlinders. Dit leverde 101 verschillende op naam gebrachte soorten op, maar er zaten ook diverse kevers bij zoals meikever en geelgerande watertor zodat een deel van de vlinders zo weinig schubben meer hadden dat determinatie moeilijk was geworden. Anders zouden er zeker heel wat meer soorten geteld zijn.

Een aantal voor Zelhem bijzondere soorten werden getoond:

Chortodes extrema (Hübner): Het gevangen exemplaar is gedetermineerd door Hans Huisman. Deze vlinder is een bewoner van het duingebied, maar dwaalt een enkele maal af naar het binnenland. De vlinder is waargenomen in Friesland, Noord-Holland ('t Gooi) en nu dus ook in de Gelderse Achterhoek.

Mythimna l-album (Linnaeus). Deze soort is jarenlang als trekvlinder beschouwd, maar wordt nu tot de inheemse fauna gerekend. De vangst in 2006 is de eerste waarneming.

Amata phegea (Linnaeus). De phegea-vlinder is vooral bekend uit Limburg en Noord-Brabant. De vlinder staat bekend als een soort die af en toe afdwaalt en rondzwerft. Voor zover Jaap weet is zijn waarneming uit Beltrum de vierde vondst van deze soort in de Achterhoek. De vindplaatsen zijn Vorden, Eibergen, Lobith en Beltrum. Lobith is wat moeilijk te plaatsen, maar de andere drie plaatsen omsluiten een gebied waarin de vlinder heel goed zou kunnen voorkomen. Vanuit de zaal wordt op deze waarneming gereageerd. Aangegeven wordt dat de soort de laatste jaren in Limburg behoorlijk is toegenomen en al bijna tot Nijmegen is gesignaleerd. Losse meldingen uit het verleden zijn wel uit de Achterhoek bekend en het is niet onmogelijk dat er toch een kleine populatie ter plaatse is, die bijna onopgemerkt in stand blijft. Harry Groenink vermeldt dat de soort een paar jaar terug ook in Beltrum is waargenomen, op bijna dezelfde plek waar Jaap *A. phegea* gezien heeft. De soort is door Hans ooit als dood exemplaar aangetroffen in Melissant. Jeroen geeft als tip om in het betrokken gebied met vrouwtjes te werken: die trekken gemakkelijk mannetjes aan en als dat lukt, is er wat meer bewijsmateriaal.

Helicoverpa armigera (Hübner) is dit jaar voor het eerst door Jaap in de Achterhoek waargenomen. De soort is in 2006 op diverse plekken in Nederland waargenomen.

Colias croceus (Fourcroy) werd in 2006 zeven keer waargenomen in een nieuw natuurgebied De Heidenhoeksche Vloed in Zelhem. Kennelijk is 2006 een goed jaar

voor de vlinder geweest. Op de site www.waarnemingen.nl staan tot nu toe voor 2006 189 meldingen vermeld, daar zitten deze zeven echter niet bij.

Pyrrhia umbra (Hufnagel). Na een jaar of tien op dezelfde plek vangen, is *P. umbra* dit jaar voor het eerst in Zelhem op het laken verschenen, ook al is de soort in andere delen van Nederland kennelijk algemener dan in de Achterhoek. Opgemerkt wordt dat de soort gemakkelijk waar te nemen is op bloeiende Liguster.

Cryphia algae (Fabricius). Deze vlinder wordt elk jaar in de Achterhoek gevangen, maar de soort is vooral in het westen niet zo algemeen.

Lomaspilis marginata (Linnaeus) is een heel gewoon spannertje, dat overal voorkomt. Iedereen weet dat het vlekkenpatroon op de vleugels erg variabel is, maar een exemplaar met compleet witte achtervleugels zoals in 2006 is gevangen, is door Jaap niet eerder gesignaleerd.

Hydraecia micacea (Esper) wordt getoond omdat dit een wel heel klein exemplaar is. Een vlinder van de normale grootte is ter vergelijking er naast geplaatst.

Pararge aegeria (Linnaeus). Het leuke van langere tijd in een bepaald gebied waarnemingen doen is dat je de verschuivingen kunt volgen. Zes tot zeven jaar geleden kwam *P. aegeria* niet voor in de omgeving van Zelhem, ook niet op het landgoed Slangenburg, dat toch bij uitstek een uitstekende locatie zou zijn. Nu, vele jaren later, blijkt *P. aegeria* algemener dan *Pieris napi* (Linnaeus). Het zou interessant zijn om de oorzaak te achterhalen. Jaap van Vuure vertelt dat de soort in de jaren tachtig van de twintigste eeuw al massaal in de Zeeuwse polders voorkwam. Hij heeft dit destijds doorgegeven aan Lempke. Piet Zumkehr vult aan dat de soort nu in heel noordelijk Nederland voorkomt.

Spodoptera exigua (Hübner) is in Nederland een redelijk zeldzame trekvlinder, die door Jaap in 2006 voor het eerst in de Achterhoek gevangen is. Opgemerkt wordt dat de soort nog al eens in kassen voorkomt en zich van daar uit verspreidt.

Daan Vestergaard: Vormen en aberraties

Al is Daan er zich van bewust dat het beschrijven van de verschillende vormen van een vlindersoort uit is, toch vraagt hij aandacht voor de vormenrijkdom van de palearctische en exotische vlinders. Bepaalde vormafwijkingen zijn zeldzaam en meestal genetisch bepaald. Uiteraard houdt hij zich aanbevolen voor meldingen van aparte vormen. Hij laat vervolgens enkele foto's en exemplaren zien.

In 2006 kende Nederland een kleine invasie van de rouwmantel, *Nymphalis antiopa* (Linnaeus). Daan memoreert hoe men vroeger met bijlen de berkenstammen bewerkte en zo bloedende bomen kreeg. Dé methode om deze vlinders te lokken zo nam Daan in 2006 op een bloedende Berk in Soest een exemplaar waar. Daan vraagt de aanwezigen eens uit te kijken naar de vorm *klemernisci*. Hij toont een foto van de vorm en memoreert ook de forma *hygia* uit Moravië die het blauw in vleugels mist.

Onze bekende *Vanessa atalanta* (Linnaeus) kent diverse kleurverschillen en *Inachis io* (Linnaeus) kent vormen die "blind" zijn, d.w.z. die geen oog hebben. Soms vertoont een exemplaar alleen twee kleine blauwe vlekjes op de achtervleugel. Een van deze vormen is bekend van Dubbeldam (bij Dordrecht).

Vanessa cardui (Linnaeus) had in Nederland een redelijk goed jaar in 2006. Een aparte vorm van deze soort is al bekend uit de zeventiende eeuw: het gaat om een exemplaar met een extra witte stip, dat zich in het natuurmuseum in Rotterdam bevindt.

Daan pleit nogmaals voor het verzamelen en conserveren van deze natuurfenomenen. Ook de Nederlandse vlinders en hun vormen behoren tot het Nederlandse cultuurbezit.

Jeroen Voogd

Jeroen geeft een korte presentatie over de nieuwe opzet van een Europees georiënteerde Ecologische Werkgroep. Een eerste poging om iets dergelijks binnen Ter Haar op te zetten is aanvankelijk doodgebloed door gebrek aan serieuze belangstelling, geld en tijd. De laatste plannen gaan in de richting van een kleine groep mensen die samen verantwoordelijk zullen zijn voor een site, LepsOnline. De opzet is nog onder constructie, maar biologie en ecologie zullen een ruime plaats krijgen. Algemene informatie over de biologie van een soort, verwijzing naar literatuur, kweek en veldgegevens zullen te vinden zijn. Er wordt nagedacht over het opnemen van gegevens over biotoop, vijanden, voedsel, communicatiesystemen, kweken, zoektips en migratie. De site krijgt ook een forumgedeelte, dat afgeschermd wordt met een wachtwoord. Europese specialisten op het gebied van rupsen, sluipwespen en vlinders zullen hun bijdrage gaan leveren en hebben hun steun toegezegd.

De NEV heeft dit jaar geld beschikbaar gesteld voor enkele projecten. Lepsonline ziet voorlopig af van deze mogelijkheid. Ter Haar zal op de hoogte worden gehouden van de voortgang. Meer info: <http://www.lepsonline.nl/handout/lepsonline.pdf>

Rob de Vos: De Eilema's

Rob kondigt aan dat hij in het najaar aandacht wil gaan schenken aan de *Eilema's* en hun determinatie. In de praktijk blijken er bij dit geslacht vaak determinatiefouten voor te komen. In het bestand van de WFV komen zes soorten voor die regelmatig worden gemeld. Een paar korte opmerkingen per soort:

Eilema depressa (Esper). Deze soort vertoont geslachtsdimorfisme: het vrouwtje is behoorlijk donker, maar het mannetjes is lichter gekleurd, neigt naar beige. Het vrouwtje heeft een donkere achtervleugel met een lichte rand.

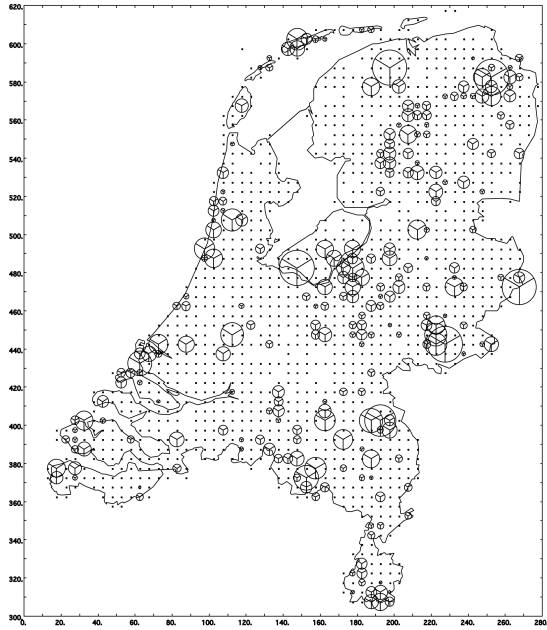
Eilema pygmaeola (Doubleday). Een gele soort die voorkomt in de duinen en op de zandgronden. Een kenmerk is de donkere voorrand aan de achtervleugel.

Eilema griseola (Hübner). Normaal een grijs gekleurd dier, met grijze achtervleugels, maar er is een forma flava, waarbij de vleugels groter, breder en veel gelier zijn. De soort heeft brede vleugels met weinig randverkleuring.

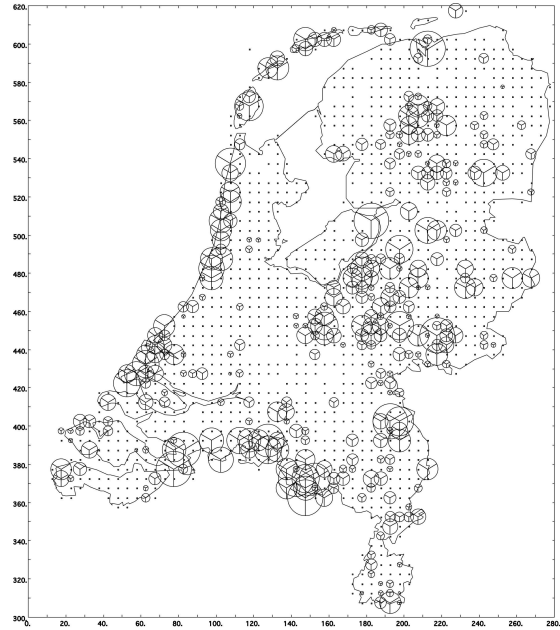
Eilema sororcula (Hufnagel). Een dooiergele soort met relatief veel grootteverschil. Er zijn hele kleine en behoorlijk grote exemplaren bekend. Op basis van de gegevens van de WFV wordt de soort algemener.

Dan blijven de twee probleemsoorten over die makkelijk door elkaar gehaald worden: *Eilema complana* (Linnaeus) en *Eilema lurideola* (Zincken). *E. complana* wordt gekenmerkt door een voorrand die tot het einde toe doorloopt terwijl *E. lurideola* bredere vleugels heeft, iets meer afgeronde vleugelpunten en de voorrand heeft een iets andere vorm. De kraag is per soort verschillend van kleur: bij *E. complana* is er een gele kraag, bij *E. lurideola* is deze verdonkerd. De ruststand van het levende dier levert ook verschillen op: *griseola* maakt een bredere indruk. Uit de literatuur blijkt dat *E. complana* vrij gewoon is op de zandgronden en dat *lurideola* niet overal gewoon is, en wellicht ook in het westen voorkomt. Maar klopt dit wel? Als de soorten zo moeilijk te onderscheiden zijn, hoe betrouwbaar zijn dan onze gegevens? Er is een herddeterminatie nodig van onze gegevens van *complana* en *lurideola* in het bijzonder, maar liefst ook van de andere soorten. Er moeten op basis van de herddeterminatie nieuwe kaartjes worden aangemaakt over het voorkomen en de vliegtijd per soort. Een discussiepunt is nog het opnemen van de nulwaarnemingen (d.w.z. aangeven wanneer een gebied wel bezocht is, in de vliegtijd, waarbij de soort niet is waargenomen).

Rob de Vos vraagt iedereen om de eigen collectie en de eigen waarnemingen te controleren en in het najaar de twijfelgevallen mee te nemen.

Eilema lurideola (Zincken)

Eilema complana (Linnaeus)

linksboven en
linksonder:
Eilema complana
(Linnaeus)

rechtsboven en
rechtsonder:
Eilema lurideola
(Zincken)

links:
E. complana

rechts:
E. lurideola

Anton Cox: waarnemingen uit Limburg

Anton deelt ons zijn leuke waarnemingen uit 2006 mee.

Stegania trimaculata (De Villers) is door Anton op 11.v.2006 in Geulle gevangen. Ottenheimer heeft in Limburg de eerste waarneming voor Nederland gedaan.

Anton toont één ex. van *Pharmacis fusconebulosa* (De Geer) uit Rheden. De soort vliegt sinds de jaren tachtig in de Veluwezoom (Dieren, Rheden, Loenermark) in grote aantallen tijdens de schemering, vooral waar Adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*) groeit. Later op de avond wordt de vlinder ook waargenomen op licht.

Al eerder vandaag werd vermeld dat 2006 een goed jaar geweest is voor *Helicoverpa armigera* (Hübner). Het door Anton getoonde dier is gevangen in Mook op 18.ix.2006.

Issoria lathonia (Linnaeus) is in 2006 in grote aantallen waargenomen in Limburg in het gebied rond Belfeld langs de Duitse grens. Het wildbeheer zorgt hier voor voedselweiden die één tot twee keer per jaar worden gemaaid. Er zijn diverse drinkpoelen en in dit gebied vlogen honderden parelmoervlinders: in juli 2006: ongeveer 250 exx.; augustus 2006: ongeveer tien exx.; september 2006: ongeveer 40 exx.; 8.x.2006: ongeveer tien exx. en op 15.xi.2006 werd nog één ex. gezien. De voedselplant voor de parelmoervlinder is zeer waarschijnlijk het akkerviooltje (*Viola arvensis*), een plantensoort die overvloedig in de maag van de plaatselijke reeën wordt aangetroffen.

Rhodometria sacaria (Linnaeus) werd op 28.ix.2006 gevangen in Belfeld. Anton merkt op dat je in het zuiden altijd goed op moet letten met deze soort. In Marokko en Spanje is de ondersoort *anthophilaria*, roder met wat puntige vleugels en een witte stip en in Spanje vliegt nog een vorm *consecraria* die eveneens roder is met een witte stip en twee banden in de achtervleugels.

Anna Almekinders en Hans van Kuijk: Waarnemingen uit 2006

Anna en Hans presenteren hun waarnemingen uit Zeeuws-Vlaanderen in 2006. Met een paar anderen doen Anna en Hans nachtvlinderonderzoek in 8 uurhokken; het gaat om zichtwaarnemingen en om waarnemingen uit lichtvallen. Dat Zeeuws-Vlaanderen leuke waarnemingen oplevert bewijzen de volgende waarnemingen: *Mythimna vitellina* (Hübner) werd 46 maal waargenomen, waarvan 10 exemplaren in een lichtval. *Agrius convolvuli* (Linnaeus) - vandaag al meerdere malen vermeld - werd in 2006 55 maal genoteerd. *Rhodometria sacaria* (Linnaeus) werd zes keer gezien en *Orthonama obstipata* (Fabricius) kon zeven keer worden genoteerd. Het jaar 2006 was een goed jaar voor *Helicoverpa armigera*: 91 keer genoteerd. *Heliothis peltigera* (Denis & Schiffermüller) werd slechts 6 keer gezien. Anna en Hans zijn benieuwd naar reacties uit de zaal: is dit een normale getalsverhouding voor deze twee soorten? Jaap van Vuure ziet *H. armigera* ook vele malen vaker dan *H. peltigera*, maar Hans Huisman merkt op dat de aantalsverhouding altijd afhankelijk is van de plaats waar je kijkt en van het jaar waarin je kijkt en dat het moeilijk is om definitieve uitspraken te doen. Volgens Daan Vestergaard was *H. peltigera* in zuidwest Nederland algemener. *Colias croceus* (Fourcroy) is tweemaal gezien. Van de microlepidoptera worden genoemd: *Diasemiopsis ramburialis* (Duponchel) en *Palpita unionalis* (Hübner). Deze laatste werd drie keer waargenomen in 't Zwin op 19.viii.2006, 2 en 12.ix.2006. Rob de Vos merkt op dat *P. unionalis* ieder jaar wel gemeld wordt, maar dan meestal slechts eenmalig. De soort leeft in olijfbomen en Daan Vestergaard veronderstelt dat de dieren door de in

2006 overheersende zuidelijke winden hierheen zijn gekomen. Ook Anton Baaijens heeft in 2006 één exemplaar in 't Zwin gezien.

Costaconvexa polygrammata (Borkhausen) is in de afgelopen jaren diverse keren vermeld (Veluwe, Friesland) en is in 2006 ook in zuidwest Nederland genoteerd. *Ennomos fuscantaria* (Haworth) is in Nederland sinds 1997 volgens de gegevens van het WVF-bestand slechts vier maar waargenomen, en twee daarvan dateren uit februari 2006 uit Zeeuws-Vlaanderen. In Retranchement werd *Minucia lunaris* (Denis & Schiffermüller) gezien en *Aporophyla nigra* (Haworth) liet zich zien in 't Zwin. Aparte vermelding dient de waarneming van de spanners uit het geslacht *Anticlea*. Zowel *Anticlea derivata* (Denis & Schiffermüller), een soort waarvan de rups op rozen (*Rosa*) leeft, als *Anticlea badiata* (Denis & Schiffermüller) is gezien. Tot slot vermeldt Anna dat op het eigen erf in Retranchement rupsen van *Cucullia absinthii* (Linnaeus) gevonden zijn.

Harry Groenink: leuke soorten in 2006 in Bathmen

In 2006 heeft Harry in Bathmen een aantal voor Bathmen nieuwe soorten gevangen, die hij ons toont. Het gaat om *Cymatophorima diluta hartwiegi* (Denis & Schiffermüller), gevangen op 20.ix.2006. Dit is een soort die door Oudemans in 1898 met tien exemplaren op zo'n 15 km afstand in Lochem is verzameld.

Mythimna vitellina (Hübner), op 2.x.2006 in de val. Deze soort kom in Nederland alleen als migrant voor.

Van *Lithosia quadra* (Linnaeus) werd een mannetje gevangen op 27.ix.2006.

Spodoptera exigua (Hübner) is eveneens een migrant en is gevangen op 24.ix.2006.

Thera firmata (Hübner) werd door Harry op 28.ix.2006 in Bathmen gevangen.

Joke Stuurman

Joke laat slechts één soort zien: *Scopula marginepunctata* (Goeze). Zij heeft een exemplaar in Wijdewormer gevangen en vraagt zich af wie deze soort ook waarneemt. Daan Vestergaard geeft aan dat de soort in het rivierengebied voorkomt, vaak bij de rivierduintjes. Vooral daar waar op daken of in het zand ook muurpeper (*Sedum acre*) voorkomt. Piet Zumkehr heeft de soort nooit op Terschelling waargenomen.

Tymo Muus

Tymo presenteert enkele leuke vangsten uit Beetsterzwaag, een plaats gelegen in het bosrijke gedeelte van Friesland. Hij inventariseert het voorkomen van rupsen en vlinders in eigen tuin en directe omgeving. Zijn interesse gaat speciaal uit naar de relatie tussen rups en plant.

In 2006 zag Tymo in zijn eigen woonomgeving een aantal soorten vaker dan gemiddeld. Dit geldt bijvoorbeeld voor *Griposia aprilina* (Linnaeus), een soort die weliswaar regelmatig in Friesland gezien wordt, maar in 2006 opvallend vaker dan gemiddeld. Hij meldde eveneens een vondst uit het Groningse Marum waar de soort ook is gevangen door Herman G. de Heer op 3 en 19.x.2006. *Chloroclysta siterata* (Hufnagel) is ook een vermelding waard. Op 9 en 13.x.2006 kwamen er drie exemplaren op licht en de hele maand door is de vlinder meerdere malen gesignaleerd. Dit zou een aanwijzing kunnen zijn dat de soort zich lijkt uit te breiden naar de noordelijke provincies. Een andere soort

die zich in de maand oktober veel liet zien was *Allophytes oxyacanthae* (Linnaeus), met soms 15 exx. tegelijk op smeer. Een vrouwtje van *Conistra rubiginea* (Denis & Schiffermüller) wordt ook in Beetsterzwaag aangetroffen; tot dusver de meest noordelijke waarneming van ons land. Een andere soort uit het genus *Conistra* werd gevangen op 27.x.2006, namelijk *C. erythrocephala* (Denis & Schiffermüller) op de Lippenhuisterheide. In Drachten werd op 18.ix *Agrius convolvuli* (Linnaeus) op licht gevangen.

Na de herfstsoorten komen de vroege wintersoorten met een duidelijke invasie van *Operophtera brumata* (Linnaeus). Deze vlinder zat soms met duizenden tegelijk op de bomen; overal waren copula's te zien.

In 2007 viel in de eerste maanden op, dat een aantal soorten veel vroeger dan gewoonlijk aanwezig was. Tymo noemt hierbij enkele vangsten gedaan in België. Voorbeelden hiervan waren de *Orthosia*'s, waar zelfs al exemplaren van werden aangetroffen in december. Eind januari zijn er daar ook al enkele *Apocheima pilosaria* (Denis & Schiffermüller), *Agriopsis*- en *Theria*-soorten gezien. Eveneens is de zakdrager *Banksia conspurcatella* (Zeller) daar door meerdere personen gesignaleerd. Pas tegen half februari werden de voorjaarssoorten in langzaam stijgende aantal waargenomen. Begin maart werden ook al snel de eerste *Xylocampa areola* (Esper) en *Achlya flavicornis* (Linnaeus) door Tymo gevonden. Enkele maanden later werd tijdens een lichtsessie op 3.v.2007 in het beekdalgebied aan de westzijde van Beetsterzwaag *Lycia hirtaria* (Clerck) waargenomen. Een rups van *Lymantria dispar* (Linnaeus) werd in dezelfde omgeving op 27.v.2007 op wilg (*Salix*) gevonden. Ondanks dat de soorten in de rest van het land wel voldoende zijn waargenomen, zijn beide in Friesland maar zelden aangetroffen. De laatste soort die weinig in Friesland gezien wordt is *Larentia clavaria* (Haworth) waarvan de rupsen leven op verschillende soorten stokroos (*Alcea*) en *Lavatera*. Ook landelijk gezien is de soort erg zeldzaam die wel werd waargenomen in 2004 maar niet in 2005 en weer wel in 2006 toen er ineens 12 exemplaren ondermeer in de tuin werden verzameld. Vermoedelijk is er een kleine populatie aanwezig. Opvallend is dat alle exemplaren zijn waargenomen op schemerlicht.

Niet alleen de vlinders, ook de rupsen zijn dit jaar al vroeg actief. In februari werd *Phragmatobia fuliginosa* (Linnaeus) fouragerend in grote aantallen waargenomen. De rupsen overwintert laag bij de grond, vaak in de strooisellaag, waarna ze in het vroege voorjaar tijdens warme voorjaarsdagen tevoorschijn komen. Aangezien de soort dit jaar wel uitzonderlijk vroeg actief bleek te zijn heeft Tymo enkele rupsen mee naar huis genomen. De temperatuur in combinatie met de vochtigheid lijken grote invloed op de populaties te hebben, de grote schommelingen in het weer had als gevolg dat de rupsen zich niet goed konden aanpassen. Vele rupsen kwamen daardoor om door ziekten en schimmels.

Er werd eveneens een foto getoond van de rups van *Parascotia fuliginaria* (Linnaeus) die leeft van verschillende soorten houtzwammen. De vlinder *Naenia typica* (Linnaeus) kwam in 2004 in Beetsterzwaag voor, werd niet door Tymo gezien in 2005 en 2006, maar in 2007 trof hij de rupsen aan op knooppkruid (*Centaurea*). Andere soorten als

Pechipogo strigilata (Linnaeus) werden als rupsen gevonden. De soort leeft op eik (*Quercus*) en accepteert zowel verse als droge bladeren. Nog een soort van eik is *Orthosia miniosa* (Denis & Schiffermüller). Diverse rupsen werden gevonden in kleine spinsels gesponnen tussen de jonge bladeren. Op 26.iv.2007 werden wel 13 exx. van de vlinder op licht gevangen.

Tot slot een vraag: wie heeft er voor Tymo Muus eitjes van Pyralidae-soorten (met name Crambinae) beschikbaar? Tymo kan bereikt worden via e-mail: tmuus@hotmail.com.

Frans Post

Frans begint met het aanprijzen van het blad Nederlandse Faunistische Mededelingen (NFM), een uitgave van EIS, gewijd aan ongewervelden, dat twee maal per jaar verschijnt. Opgave voor een lidmaatschap (ca € 22.50 per jaar) kan direct bij EIS of via Frans Post. In het laatste nummer van NFM staat een artikel van Frans over de verspreiding en uitbreiding van de heidewortelboorder, *Pharmacis fusconebulosa* (De Geer) in Noord-Brabant. Enkele overdrukken zijn verkrijgbaar.

Frans heeft zich bezig gehouden met de status van *Lithosia quadra* (Linnaeus): gaat het om een trekker of een zwerver? In Engeland heeft de soort de status van een trekker: zie bijvoorbeeld de statistieken van het eiland Portland, waar men vogels en insectentellingen bijhoudt. In Wallonië noemt men de soort een zwerver, maar in Vlaanderen beschouwt men *quadra* weer als een trekvlinder. In Nederland beschouwde Lempke de soort eveneens nog als een trekvlinder, maar tegenwoordig is dat niet meer het geval. In Duitsland komt de soort af en toe voor en men omschrijft daar de status als een "weer teruggevonden" soort met een heel kleine populatie. Hoe zit het nu precies?

Frans heeft in 2006 64 waarnemingen verzameld, 18 vrouwtjes en 46 mannetjes, allemaal in de periode van begin september tot begin oktober. De meeste waarnemingen stammen uit eind september en het meest opmerkelijke is dat de soort iedere keer "kakelvers" is. Dat is vreemd, want in de literatuur staat de vliegtijd bekend als half juli tot half september. Frans vraagt zich af of het soms over een tweede generatie eind september kan gaan. Jeroen meent dat het ook kan gaan om uitgestelde vliegtijd, met name in een hele goede, warme zomer, tenslotte was 2006 de warmste zomer in de laatste 300 jaar. Frans vermeldt dat de soort alleen in goede jaren in ons land te zien is maar in 2000 kwam de soort alleen in Brabant voor, en wel in de maand juni. Op 9.vi.2006 werden drie verse exemplaren gevonden. Zouden deze nakomelingen kunnen zijn van trekkers uit 1999? Of zou het gaan om fasering in de ontwikkeling, waarbij poppen blijven liggen tot er een heel gunstig moment komt?

Tijdens de discussie hierover opteert Jeroen Voogd voor een gefaseerde ontwikkeling, waarbij het niet gaat om een tweede generatie, maar om een uitstel van uitvliegen. De rups overwintert, dat is zowel met proeven buiten als binnenshuis gebleken, en het vermoeden is dat de rups/cocon het uitkomen rekt tot een goede warme periode. Frans geeft aan dat het in noordwest Europa in 2006 in de maanden juni, juli & augustus heel warm was, met extra veel zuidenwind waarbij heftige regens ontbraken. Anton Cox merkt op dat *quadra* op lichtscheppen wordt waargenomen en dat er eind juni in een pas

in Zwitserland trek van wel honderden *quadra's* is gesignaleerd. Deze waarnemingen zouden kunnen pleiten voor trekkers. Daan Vestergaard vermeldt dat de zomer van 1959 ook heel zonnig en warm is, met temperaturen van wel 36 graden in de eerste helft van juli, en in dat jaar heeft hij in de Camping ook verse vlinders gevonden. Klaas Kaag vraagt zich af of het verse van de vlinders niet juist een gevolg is van het trekken? Zou de vlinder niet minder slijtage opdoen tijdens een lange vliegtocht dan tijdens verblijf in vegetatie? Frans Post merkt op dat dit alleen geldt voor micro's die in een grote luchtmassa worden meegevoerd - zonder veel gebruik te maken van hun vleugels. Maar hoe staat het in België en Noord-Frankrijk, wil Rob de Vos weten. Frans heeft contact met mensen daar en weet dat er vooral in Vlaanderen in dezelfde periode als in Nederland veel *quadra's* te zien waren. Piet Zumkehr meldt dat hij dit jaar op Terschelling wel afgevlogen exemplaren heeft waargenomen.

Na de warme zomer van 2006 heeft Frans Post speciaal gekeken naar het voorkomen van najaarsuilen. Hij heeft een honderd-bomenroute bijgehouden, waarbij de bomen aan twee zijden met smeer werden bewerkt. De vraag was of er een effect is van de warme winter op het voorkomen van nachtvlinders. Opmerkelijk is dat hij in 2006 voor het eerst de hele winter door vlinders kon waarnemen. In de laatste week van januari 2007 werd *Orthosia cerasi* (Fabricius) al gezien. *Agrochola circellaris* (Hufnagel) kwam in 1996, een jaar met een gemiddelde winter, in de tweede decade van september tot november voor, maar de top was in de tweede helft van oktober. In 2006 begint de vlinder eerder te vlieger, is de top eerder, maar ook korter. Met andere woorden: de generatie gaat er sneller doorheen. Anton Cox verwondert zich hierover: hoe vreemd dat het beest eerder wordt waargenomen, is de koude dan geen "trigger" om uit te komen? Frans antwoordt dat de uitkomstijd normaal is, maar dat een vlinder die elke dag kan vliegen, omdat het weer goed is, gewoon eerder door de energie heen is, en eerder "op" is. Er zijn geen "rustdagen" tussen met een soort van diapauze. Jeroen vermeldt dat poppen binnenshuis gehouden meestal in dezelfde periode uitkomen als poppen buitenshuis gehouden. Volgens hem hangt het uitkomen niet af van een koude periode of vorst. Cees Zwakhals zegt dat je ook rekening moet houden met de dagcumulatieve temperaturen. Er is een kritische waarde nodig voor de maat "dagtemperatuur".

Verslag bijeenkomst van de sectie Snellen op 14 april 2007 te Lexmond.

Frans Groenen

Aanwezig: A. Goutbeek, J. Sinnema-Bloemen, C. Naves, H. Groenink, G. Tuinstra, W.G. de Jong, S. Koster, C. Gielis, H. van der Wolf, L. Groothedde, K. Huisman, J. Zwier, D. Doornheijm, H. ten Holt, J. Wolschrijn, J. Asselbergs, J. van Vuure, M. Jansen, K. Zwakhals, W. de Prins, J. de Prins, F. Groenen, J. Kuchlein, en M. van Straten (voorzitter).

Afmeldingen: M. de Keyzer, C. ten Ham, L. van Deventer en J. Stuurman.

Huishoudelijke mededelingen.

Opening

De voorzitter meldt twee nieuwe leden voor de sectie: de heren R. Marcelis en W. Ellis. Het verslag van de vorige bijeenkomst wordt zonder aanvullingen goedgekeurd. Van de gelegenheid wordt tevens gebruikgemaakt om de scheidende secretaris, Henk ten Holt, te bedanken voor zijn goede inzet. Als dank wordt hem een bloemetje aangeboden..

Bestuursmededelingen

Er is een voorstel ingediend om van vergaderlocatie te veranderen. Aanleiding is de nieuw ingevoerde regel van “De Vijf Hoeven” dat vanaf oktober 2007 er geen meegebrachte etenswaren meer genuttigd mogen worden. De kosten bedragen per bijeenkomst € 95, 00. Het nadeel van de locatie is dat de zaal minder goed verduisterd kan worden tijdens presentaties maar een voordeel is dat de locatie goed bereikbaar is met openbaar vervoer.

Als alternatief voor de huidige locatie wordt het “Natuurcentrum” in Lexmond voorgesteld. De kosten per bijeenkomst zijn er lager: € 60,00. Daarnaast is er meer parkeerruimte en is er geen last van plaatselijke activiteiten. Bovendien zijn daar een beamer en een pc voor presentaties die ook gebruikt mogen worden. Een nadeel is echter dat het moeilijk bereikbaar is met openbaar vervoer.

Er wordt voorgesteld om gezamenlijk met het Ter Haar bestuur een beslissing te nemen.

Mededelingen NEV:

- Er wordt voorlopig geen cursus entomologie meer georganiseerd;
- Via het hoofdbestuur zijn voor beginnende entomologen stereomicroscopen voor een periode van 3 jaar te leen;
- Klasse light, de vervanger van het database programma Orde, komt nog voor de zomer uit;
- Er komt een onderzoek of er een schriftelijke ontheffing in het kader van de Flora & Fauna wet noodzakelijk is voor het inventariseren van insecten.
- Redactie jaarlijs: in de redactie van de jaarlijs heeft Willem Ellis Sandrine Ulenberg vervangen.

Sjaak Koster brengt een kort verslag uit van de *Agonopteryx*-workshop. Er waren negen deelnemers en er zijn interessante meldingen gedaan. Voortvloeiend hieruit is een artikel in voorbereiding over het genus. De volgende workshop is in voorbereiding: determineren van micro-families. Aan deze workshop kan ook deelgenomen worden door leden van Ter Haar en die zal worden georganiseerd op de PD te Wageningen. Het verzoek aan ervaren mensen is om beginners te begeleiden. Voor 2008 zijn de workshops Pterophoridae (C. Gielis) en micro-larven (M. van der Straten) in voorbereiding.

Dagexcursies:

Sjaak Koster heeft een dagexcursie voorbereid in het natuurgebied Zwanenwater. Info over het gebied is te vinden op www.zwanenwater.nl. Het bestuur zorgt voor de verzending van de uitnodiging waarna er een datum geprikt wordt.

Franje: Maurice Jansen verzoekt om voor 1 augustus de kopij voor de nieuwe Franje aan te leveren. Ook wordt gevraagd om voordrachten vooraf in Franje aan te kondigen. Het jubileumgeschenk is verstuurd naar het NEV-hoofdbestuur en naar de voorzitters van de afdelingen en secties.

De volgende najaarsvergadering is op 27 oktober 2007.

Website Microlepidoptera: er wordt kort gediscussieerd over het opzetten van een website voor Microlepidoptera. Opgemerkt wordt dat het bouwen en onderhouden veel tijd kost, de kwaliteit gehandhaafd moet worden en verspreidingskaarten up to date moeten zijn. Verder blijkt uit opmerkingen van de aanwezigen dat er een eerste aanzet is voor een website. Vanuit het WVF is de vraag gekomen om vanuit Snellen initiatieven te ondernemen. Afsproken wordt dat Sjaak Koster contact zal zoeken met de bouwers van de website en dat het bestuur de ontwikkelingen volgt.

Financieel verslag

Het kassaldo is in 2007 laag hetgeen de voorkeur is van de penningmeester. Daarnaast blijft het saldo van de bankrekening stabiel. Het saldo van de spaarrekening is in 2006 gedaald door het voor-financieren van het verzamelweekend en de uitgave van Franje 17-19. Verwacht wordt dat in 2007 het spaartegoed weer aangevuld wordt tot ongeveer het oude niveau. Negen leden zijn gevraagd om alsnog de verschuldigde contributie over te maken waaraan vier leden hebben voldaan, één heeft toegezegd. Het jubileumgeschenk is financieel neutraal.

Post Activiteiten: In 2005 zijn de inkomsten en uitgaven S/TH weekeinde geboekt via de rekening van Snellen. Normaal wordt alleen de borg geboekt (zie 2006)

Post Franje: inkomsten van 2005 zijn inclusief Franje 14 in 2006 exclusief van Franje 18 Verhouding kosten Franje Ter Haar/Snellen is ongeveer 1:2, afhankelijk van het ledenaantal. Post diverse kosten: hierin zijn de bestuurskosten verwerkt. Post Stortingen: dit zijn overboekingen tussen kas- en bankrekeningen onderling.

Conclusie: de financiën zijn in orde en er is voldoende financiële ruimte om onkosten voor activiteiten te vergoeden. De vergadering geeft aan dat er voor Snellen geen behoefte is aan een kascontrolecommissie. Het financieel verslag wordt door de vergadering goedgekeurd.

Saldo overzicht			
Saldo	31-12-2005	31-12-2006	02-04-2007
Kas	€ 116,67	€ 176,97	€ 19,82
Bank	€ 415,45	€ 354,29	€ 693,46
Spaarrekening	€ 1.008,84	€ 1.181,95	€ 628,48
Totaal 2/4/2007	€ 1.540,96	€ 1.713,21	€ 1.341,76

Franje 10 (20) – september 2007

Financieel verslag Snellen 2005-2007						
BALANS	2005		2006		2007	
	Uitgaven	Inkomsten	Uitgaven	Inkomsten	Uitgaven	Inkomsten
Saldo kas 1 januari		€ 116,67		€ 176,97		€ 19,82
Saldo bankrekening 1 jan		€ 415,45		€ 354,29		€ 431,57
Saldo spaarrekening 1 jan		€ 1.008,84		€ 1.181,95		€ 609,68
Contributie		€ 441,00		€ 369,00		€ 13,00
Zaalhuur	€ 185,00		€ 190,00			
Jubileum Snellen			€ 340,98			€ 330,98
Bankkosten	€ 60,00		€ 60,00		€ 2,00	
Rente		€ 33,11		€ 27,73		€ 18,80
Activiteiten	€ 1.490,83	€ 1.483,77	€ 424,72	€ 412,82		
Franje	€ 706,98	€ 587,88	€ 679,28	€ 236,44	€ 397,82	€ 225,73
Verkoop materialen	€ 22,00	€ 101,20		€ 26,25		
Diverse kosten	€ 9,90		€ 29,40		€ 8,00	
Stortingen	€ 460,00	€ 460,00	€ 690,00	€ 690,00	€ 276,89	€ 276,89
Totaal	€ 2.934,71	€ 4.647,92	€ 2.414,38	€ 374,45	€ 707,71	€ 2.049,47
Batig saldo 30/3/2007	€ 1.713,21		€ 1.061,07		€ 1.341,76	
Balans totaal	€ 4.647,92	€ 4.647,92	€ 3.475,45	€ 3.475,45	€ 2.049,47	€ 2.049,47

Faunistische mededelingen.

Cees Gielis

In Noord-Afrika, het Midden-Oosten en in India komt een *Batrachedra* voor die leeft in de dadels van de dadelpalm (*Phoenix dactylifera*) Met behulp van een powerpoint-presentatie worden de levenswijze en de verspreiding van de soort toegelicht.

Charles Naves

Er wordt een vlinder getoond en daarvan wordt een determinatiecorrectie gegeven. De soort is onlangs gemeld onder de naam *Glyphoteles leucracrinella* Zeller (zie Franje 9 (18): 7) maar moet gewijzigd worden in *Eccopisa effractella* (Zincken). Van deze soort staan slechts twee stippen in de Kleine Vlinders, beide in Zuid-Limburg.

Opmerkelijk is dat zowel in 2005 als in 2006 jaarlijks vier ex. te Drempt zijn gevangen. Hieruit blijkt dat de soort zich dus weet te handhaven. Wat ook opvalt zijn de data van de waarnemingen. In 2005 één ex. op 16.vi, twee op 17.vi en één op 10.vii. In 2006: één op 18.vi, één op 24.vi en vervolgens één op 22.ix en één op 24.ix. Of het hier om dieren van één of mogelijk twee generaties gaat is onduidelijk. Het aantal generaties valt niet uit de literatuur op te maken. Volgens Kuchlein (1993) is de waardplant onbekend maar Slamka (1997) vermeldt ondermeer fruitbomen.

Op 1 april vond de spreker te Hoog-Kappel overdag twee ex. van *Eriocrania cicatricella* op Hulst (*Ilex*). De vlinder komt ook wel op licht maar is overdag te vangen in de nabijheid van berken (*Betula*). Op de vraag of de vlinder enige associatie met Hulst zou kunnen reageerde Joop Kuchlein met de opmerking dat de vlinder speciaal deze plant met zijn stekelige bladen ter bescherming heeft uitgekozen.

Choreutis pariana (Clerck) is op 9.iii.2007 te Laag Keppel gevangen. Zo vroeg in het voorjaar zijn uit ons land geen waarnemingen bekend. Kuchlein (1993) vermeldt vondsten van juli t/m oktober. Volgens Arnold Schreurs kan de adult ook overwinteren.

Tot slot een vlinder die zeker niet tot de micro's behoort: *Lampides boeticus* (Linnaeus), een dagvlinder die gekweekt werd van peulen afkomstig uit Kenia. Op 11 januari werd het rupsje ontdekt en op 3 maart kroop de vlinder uit de pop. Op dezelfde verpakte peulen kwamen ook minerende vliegenlarven voor.

Literatuur:

Kuchlein, J.H., 1993. De Kleine Vlinders: Handboek voor de faunistiek van de Nederlandse Microlepidoptera, Pudoc, Wageningen.

Kuchlein, J. H. & de Vos, R., 1999. Geannoteerde naamlijst van de Nederlandse Vlinders. Backhuis Publishers, Leiden.

Slamka, F., 1997. Die Zünslarten (Pyraloidea) Mitteleuropas. Bratislava.

Spuler, A. 1983. Die Schmetterlinge Europas, Kleinschmetterlinge. Verlag Erich Bauer (In veränderter Nachdruck, Stuttgart, 1910).

Jaap Zwier.

Caloptilia populetorum (Zeller)

Kuchlein (1993) geeft zes vindplaatsen die bijna allemaal langs de grote rivieren liggen. De rand van het stroomgebied van de Oude IJssel zou dus een beetje overeenkomen. De

vliegtijd is juli/augustus en de rups leeft als mineerder op berk (*Alnus*) (Ellis, 2007). De vlinder werd in 1963 voor het eerst gevonden in Limburg.

Calybites phasianipennella (Hübner)

Een niet zo algemene soort die verspreid over het gehele land voorkomt, maar vooral in Limburg van meer plekken bekend is. De rups leeft op gewone kruiden als waterpeper (*Polygonum hydropiper*), perzikkruid (*Persicaria maculosa*), schapenzuring (*Rumex acetosella*) en wederik (*Lysimachia*). De vlinder vliegt in september, overwintert en vliegt daarna tot ongeveer mei.

Ypsolopha vitella (Linnaeus)

Volgens Kuchlein (l.c.) vroeger heel algemeen maar daarna steeds zeldzamer wordend en nu weer bezig aan een opkomst. De soort is in het gehele land te vinden, echter het minst aan de oostgrens. De rups is te vinden op iep (*Ulmus*) en beuk (*Fagus*) en de vlinder vliegt in één generatie gedurende de maanden juli en augustus.

Elachista poae Stainton

De niet zo algemene soort die in 2004 werd gevangen gezien de vangsten die tot nu toe bekend zijn. Ook deze soort is weinig bekend uit het oosten van het land. De rups leeft op liesgras (*Glyceria maxima*), dat vaak in ondiep water groeit en met drijvende lange bladeren op het water ligt. Op beemdgras (*Poa*) komt de soort niet voor.

Elachista argentella (Clerck)

Een algemene soort vooral van duingebieden en Limburg, maar voor mij is dit de eerste vondst! De rups leeft op allerlei grassoorten, de vlinder vliegt in één generatie van mei tot augustus.

Blastodacna atra (Haworth)

Een soort die vooral voorkomt waar vruchtbomen staan en door mij in 204 werd gevonden. Niet erg algemeen maar overal in het land te vinden en voor mij de eerste vondst. Koster (2002) noemt deze soort de appelpitmot (Apple pith Moth) die in één generatie vliegt van mei tot en met augustus. Kuchlein (l.c.) wijst erop dat er een sterke gelijkende andere *Blastodacna* is die in bessen van meidoorn (*Crataegus*) leeft.

Arostotelia ericinella (Zeller).

Geen zeldzame soort, maar nieuw voor mij. De rups leeft op struikheide (*Calluna*) en vliegt in de maanden juli en augustus.

Syncopacma larsiniella (Gozmány).

Een net zo algemene soort, nog het meest gevonden in Limburg. De rups leeft op rolklaver (*Lotus*), maar vooral op moerasrolklaver (*L. uliginosus*) en de vlinder vliegt in één generatie in juni en juli.

Ancylis geminana (Donovan)

Overal te vinden maar niet in grote aantallen. De soort is moeilijk op naam te brengen. Men spreekt wel van het *geminana* complex, vanwege de verschillende kleurvormen die fraai worden weergegeven in de mooie plaatjes van Bradley (1979). De rups leeft op verschillende wilgensoorten (*Salix*) en de vlinder vliegt van mei tot augustus.

Dichrorampha flavidorsana Knaggs.

Komt verspreid in ons land voor. De rups leeft in de wortels van de gewone margriet (*Leucanthemum vulgare*) en de vlinder vliegt in juli en augustus (Bradley, 1979).

Platyptilia gonodactyla (Denis & Schiffermüller)

Vliegt in mei en oktober in twee generaties en de rups is te vinden op klein hoefblad (*Tussilago farfara*). Cees Gielis geeft interessante informatie over de rups. De voorjaarsgeneratie heeft overwinterd in de wortels en voedt zich met het blad. De tweede generatie begint als bladmineerder en gaat na verloop van tijd over in het eten van blad buiten de mijn.

Platyptilia calodactyla (Denis & Schiffermüller)

De vlinder vliegt in juli en augustus. De rups leeft in stengels van guldenroede (*Solidago*), op kruiskruid (*Senecio*), voorjaarszonnebloem (*Doronicum*) en fijnstraal (*Erigeron* s.l.).

Conobathra (= *Acrobasis*) *tumidana* (Denis & Schiffermüller)

Vooral gevonden in de zuidelijke helft van ons land en vliegt in juli en augustus. De rups leeft op eik (*Quercus*).

Agriphila selasella (Hübner).

Geen zeldzame Pyralide. Komt wat minder voor in het oosten van het land. Voor mij was dit de eerste vangst in tien jaar. Leeft op schapegras (*Festuca ovina*) en langs de zee op kweldergras (*Puccinellia*) (Goater, 1986) De vlinder lijkt op *A. tristella* en vliegt in de maanden juli en augustus.

Phlyctaenia stachydalis (Germar)

Komt verspreid in ons land voor, maar vooral in de zuidelijke helft waaronder Limburg (Kuchein, 1993). De rups is te vinden op andoorn (*Stachys*) en is gemakkelijk te vinden omdat zij in een samengesponnen blad leven. De vlinder vliegt van juni tot augustus.

Met dank aan K.J. Huisman, S. Koster en J. Asselbergs voor het determineren van de vlinders.

Literatuur:

Bradley, J. D., W. G. Tremewan, A. Smith, 1979. British Tortricoid Moths Tortricidae: Olethreutinae. British Museum Natural History London 1-336.

Ellis W.N., Website: <http://www.bladmineerders.nl/> geraadpleegd augustus 2007.

Goater, B., 1986. British Pyralid Moths. Harley Books, Colchester. 1-175.

Koster, S., 2002. Agonoxenidae. In: A.M. Emmet & J. R. Langmaid (eds.): Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland. Bradley British Tortricoid Moths. Vol.4: 211-223.

Maurice Jansen

Een powerpointpresentatie werd gegeven met de titel: Franje: tijdschrift of mededelingenblad? Twee vragen komen aan de orde: 1. Hoe kan bij publicatie in Franje het beste worden omgegaan met het vermelden van vlindersoorten waar geen materiaal

van is verzameld maar waar alleen foto's van zijn; 2. Kunnen soorten die nieuw zijn voor de fauna en nog niet ergens anders zijn gepubliceerd, in Franje worden opgenomen? Aanleiding is het feit dat een bijdrage in het vorige nummer van Franje door zelfcensuur verwaterde.

1) Er kan niet gesteld worden dat elk beest op een foto per definitie niet identificeerbaar of benoembaar is: een olifant of sommige vlinders zoals een standaard *Arctia caja* zijn voor iedereen onmiddellijk herkenbaar. Er zijn echter daarnaast groepen vlinders waarvan altijd collectiemateriaal verzameld moet worden omdat ze te klein zijn of teveel op andere soorten lijken. Daartussenin zit een grote groep van soorten waarbij het afhangt van de taxonomische groep, de regio, de tijd van het jaar en niet in de laatste plaats de ervaring van de verzamelaar of degene die de determinatie uitvoert nog een betrouwbare determinatie kan maken.

Voorgesteld wordt om een foto die is gemaakt zonder dat referentiemateriaal is verzameld en die vervolgens bijvoorbeeld op Internet verschijnt, door iemand met veel ervaring en kennis te laten becommentariëren en een afweging te laten maken over de betrouwbaarheid van de determinatie. Daarna kan dan de beslissing worden genomen of deze melding in soortenoverzichten wordt overgenomen.

2) Soorten staan vaak al snel op internetsites zoals Waarneming.nl en dan zou het vreemd zijn dat in Franje daarover niet zou mogen worden bericht op grond van de regel dat nieuwe soorten niet als eerste in Franje mogen worden gepubliceerd. Het verschil tussen Franje, EB of een copy die 100 x gemaakt zit vooral in de doelgroep of in het lezerspubliek dat bereikt wordt. De conclusie is dat Franje daarmee zowel een tijdschrift als een mededelingenblad is. Of Franje een ISSN nummer heeft of niet is niet relevant omdat officiële publicaties niet bestaan.

Naar aanleiding hiervan ontspon zich een discussie. Er bleek daarbij dat nieuwe soorten voor de fauna zowel in Franje als in de Entomologische Berichten, uiteraard met instemming van de betrokken verzamelaars, gemeld kunnen worden en dat de reden om dat niet te doen berustte op een misverstand over de afspraken die in het verleden zijn gemaakt tussen redacties. Zelfcensuur zoals die in het laatste Franjenummer nog plaatsvond zal in het vervolg worden vermeden en zo kan de functie van het verslag als weergave van wat is besproken, worden gehandhaafd. Een soort kan niet twee maal als nieuw voor de fauna worden gemeld. Na een eerste melding in Franje kan er op een andere en aanvullende wijze, met verwijzing naar de eerste melding, opnieuw in een ander tijdschrift over worden gepubliceerd.

Hans Huisman

Hans loopt zijn bijzondere vangsten uit 2006 langs.

Het genus *Acleris* heeft het dit jaar goed gedaan. Van *Acleris cristana* (Denis & Schiffermüller) ving hij in Wezep één exemplaar op licht op 19.vii.2006. Heel recent kreeg hij ook een exemplaar van deze soort te zien dat op 7.iii.2007 door de groep rond Ben Kruysen gevangen is in Noordwijk, Langeveld (94.47-479.11). De vlinder is pas sinds 1992 uit ons land bekend, uit de duinstreek van Zuid-Holland. Wezep is de zesde

vindplaats in ons land en de tweede uit het binnenland. De rups leeft vooral op sleedoorn (*Prunus spinosa*).

Acleris laterana (Fabricius) handhaaft zich, blijkens vangsten op 23 en 26.vii, goed in Ouddorp.

Acleris aspersana (Hübner) werd voor het eerst op Goeree-Overflakkee gevangen: Ouddorp, Westhoofd, twee ex. gesleept op 24.vii. te Ouddorp, Prinsenhof en 3.x.2006 op licht. De vlinder is niet echt algemeen.

Acleris logiana (Clerck) werd voor het eerst in het Bargerveen gesignaleerd, op 17.vii.

Acleris hyemana (Haworth) werd te Bargerveen gevangen op 9.v.2006 en is een nieuwe vondst voor de provincie Drenthe.

Ook in 2006 werd *Cydia amplana* (Hübner) weer in Wezep gevangen, ditmaal zelfs in een wat groter aantal: 14 exx, van 15.viii-3.ix. Gecombineerd met de waarnemingen in 2003 en 2005 maakt dit het erg waarschijnlijk dat de vlinder zich hier definitief gevestigd heeft.

Tijdens de zomerexcursie van Snellen-Ter Haar werd op 24 juni in de buitenduinen van Valkenisse een exemplaar van *Collicularia microgrammana* (Guenée) uit de lage vegetatie gesleept. De rups leeft in de peulen van stalkruid (*Ononis*). Hoewel de vlinder al sinds 1868 uit Nederland (Overveen) bekend is blijft hij een grote zeldzaamheid met niet meer dan zes of zeven vindplaatsen.

De trekker *Zeiraphera griseana* (Hübner) werd eind juli op diverse plaatsen gevonden: Wezep, Nunspeet en Ouddorp.

In het Bargerveen ving hij op 17.vii. een *Eudemis*-soort. Omdat *E. profundana* (Denis & Schiffermüller) van die plaats nog niet bekend was werd een preparaat gemaakt. Tot zijn verrassing bleek het te gaan om *Eudemis porphyra* (Hübner), een veel zeldzamere vlinder, waarvan alleen drie vindplaatsen uit Limburg bekend zijn en één uit Gelderland. Op één van de warme zomeravonden uit 2006 in Rouveen op 30.vi. werd in de Veerslootslanden in de schemering een exemplaar van *Elachista eleochariella* Stainton gesleept op exact dezelfde plek waar de soort in 1995 voor ons land ontdekt werd. In vorige jaren had het zoeken nooit iets opgeleverd. Een poging, enkele dagen later, had ook geen resultaat. Het is merkwaardig dat Rouveen nog steeds de enige vindplaats is gebleven. Uit de zaal wordt hier op gereageerd: de vlinder is ook op Terschelling gevonden. Dit is helaas nooit gepubliceerd.

Ook uit Rouveen en van dezelfde vangavond stamt een flinke serie van 15 exx. van *Agonopterix kaekeritziana* (Linnaeus). Deze mooie *Agonopterix*-soort wordt zelden in aantal gevangen.

Eratophyes amasiella (Herrich-Schäffer) en *Yponomeuta irrorella* (Hübner) werden in 2006 weer in Wezep aangetroffen.

Een nieuwe vangst was *Lyonetia prunifoliella* (Hübner) te Wezep op 17.vii.2006 op licht. Deze mineerder op sleedoorn (*Prunus spinosa*) is pas in 2002 voor het eerst in Nederland gevonden. Tot nu toe zijn er maar enkele vindplaatsen uit Gelderland en Overijssel bekend.

Als laatste laat hij *Stenoptinea cyaneimarmorella* (Millière) zien, gevangen op licht in Wezep op 20.vii.2006, ook alweer een zeldzame vlinder waarvan sinds 1873 maar een zestal vindplaatsen bekend zijn geworden.

Een herinnering aan Bob van Aartsen

Hans Huisman

Op 1 juli 2007 is Bob van Aartsen overleden. Zo vitaal als hij door het leven is gegaan, zo stormachtig is zijn ziekbed verlopen. Vlak voor onze vakantie is hij nog bij ons geweest, even levendig en gezellig lawaaiig als altijd. Drie weken later was hij weg, ons achterlatend met een mengeling van verwarring en een merkwaardig soort ongelof. Hoe kon een man als Bob nu eigenlijk ziek worden.

Daarmee kwam een eind aan een opmerkelijke entomologische loopbaan. De liefde voor de natuur en in het bijzonder de insecten moet al in zijn jongensjaren in zijn onvolprezen Zeeland ontstaan zijn. Truus, zijn vrouw, weet zich nog te herinneren dat al in hun verlovingstijd de auto 's avonds werd stilgezet om in de koplampen vlinders te kunnen vangen. Uit die tijd stamt een vlindercollectie die verloren moet zijn gegaan. In de oorlogstijd, in de Amsterdamse jaren heeft zijn vangactiviteit waarschijnlijk even stilgelegen, maar later, toen het jonge paar zich definitief in Halfweg vestigde, bleek dat de liefde en interesse voor insecten meegereisd was. In 1959 heeft hij de vlindervangst weer met inzet van zijn gehele energie opgepakt, in de zestiger jaren was hij volop actief op entomologisch gebied en al gauw bleek welke hoogte hij hier bereikt had. Ongetwijfeld had hij toen al kennis gemaakt met de Entomologische Vereniging, met het Zoölogisch Museum en speciaal met Lempke. Ons ontbreken voldoende nauwkeurige bijzonderheden, maar uit al de verhalen, die hij me in de loop van de tijd toevertrouwde, bleek duidelijk hoe centraal voor hem de vriendschap met Barend

Lempke stond. Het meest daarmee te vergelijken moet de plaats van Volkert van der Goot zijn geweest. En daarnaast natuurlijk vele anderen, met Hein ter Laag als eerste, vlindermensen, maar evengoed kenners van boktorren, experts op het gebied van bladwespen dazen, boorvliegen, zweefvliegen, noem maar op.

Omdat het in de bedoeling ligt dat er een "officieel" artikel over Bob in de E.B. komt, waarin waarschijnlijk veel degelijker en wetenschappelijker op zijn betekenis voor de entomologie in de volle breedte en speciaal op zijn meesterwerk, een unieke collectie boorvliegen, zal worden ingegaan, voel ik me gerechtigd om hier wat persoonlijker te schrijven en eenzijdig over de vlinders. Wel moet van meet af aan duidelijk zijn hoe breed en diepgaand zijn kennis van talloze insectengroepen was. Wat dat betreft had hij als amateur-entomoloog zijn weerga niet. Daar komt nog bij dat hij kans zag om zowel van vlinders als van boorvliegen, bladwespen, boktorren, zweefvliegen enz. enz. met de meest bijzondere dingen thuis te komen, soms ook nog in grote series. Die konden dan weer geruild worden waardoor hij kans zag een wereldcollectie boorvliegen op te bouwen zonder veel in het buitenland te zijn geweest. Het was dan ook vele jaren in de vergaderingen van onze N.E.V een bon mot, dat wie een zeldzaam insect nodig had, dit kon bestellen bij Bob van Aartsen.

Bij de vlinders ging zijn grootste interesse uit naar de macro's, naar de uilen en dan liefst nog de najaarsuilen, die met smeer gevangen konden worden. Daarvan getuigen de dozen vol met *Conistra vaccinii*, prachtige series met alle mogelijke variëteiten. De invloed van Lempke is hier onmiskenbaar. Hoe vaak hoorde ik hem verder over *Conistra ligula*, *Lithophane lamda*, *L. socia*, *L. furcifera* en *L. ornitopus*, of over *Xylena vetusta* en *X. exsoleta*, maar ook over dieren uit zijn geliefde Zeeland: *Arctia villica* in aantal tegen paaltjes, of een mooie serie *Aporophyla australis*, vrijwel de eerste uit Nederland, éénmaal een *Polymixis flavicincta*. In sommige gevallen had hij de tijd mee: wie vangt er nu nog *Catephia alchymista* of *Photedes brevilinea* of *Acrionicta cuspis*?

Hij zag kans om één van de drie exemplaren van *Eublemma parva* te vangen in het enige jaar dat de vlinder hier gezien is. Ook de eerste grote serie van *Polymixis gemmea* staat op zijn naam. En meer recent, in zijn derde "vlinderperiode", zijn er de ontdekking van een mooie kolonie *Phragmatiphila nexa* in Hasselt en *Apamea aquila* in het Bargerveen, plus de vangst van het tweede exemplaar uit ons land van *Agrotis trux*, exemplaren van *Proserpinus proserpina* en nog in 1998 een grote vos (*Nymphalis antiopa*).

Deze opsomming is verre van volledig, maar dat is in dit verband waarschijnlijk ook niet echt nodig. Zijn liefde voor de macro's blijkt ook uit zijn vroege deelname aan het bestuur van de sectie Ter Haar, een sectie waar hij hoge verwachtingen van had. Bob was dan ook de eerste om hulp troepen te mobiliseren toen de sectie in zijn prille beginjaren kinderziekten vertoonde.

Haast nog meer spectaculair waren zijn resultaten toen hij in de zestiger jaren ook micro's begon te vangen, kennelijk op aansporing van Diakonoff en Helmers. Wat de Pyraliden betreft: de eerste vangsten in Nederland van *Vitula biviella*, *Dolichartria punctalis*, *Diasemiopsis ramburialis*, *Spoladea recurvalis* en samen met

Lempke en Wolschrijn *Sclerocona acutella*. Daarnaast mooie series van de zeldzame *Atralata albofascialis* en *Pempeliella ornatella*. Hij was een van de eersten die in aantal met *Ancylosis oblitella* voor den dag kwam.

En bij de Tortriciden: het eerste en enige exemplaar van *Eucosma wimmerana*, het tweede van *Pelochrista caecimaculana*, het eerste imago van *Endothenia ustulana.*, de eerste *Cochylis pallidana*, de eerste zekere *Gynnidomorpha minimana*, de tweede *Stictea mygindiana* en *Grapholita lathyрана* en de tweede vindplaats van *Dichrorampha consortana*.

Ook van andere families van de micro's heeft hij belangrijk materiaal verzameld. Bijvoorbeeld *Chrysoclista lathamella* en *Mompha langiella*. Gelukkig hebben we daarover nog net op tijd een stukje in het voorjaarsnummer van Franje van dit jaar kunnen publiceren. En niet te vergeten – mijn verhaal wordt eentonig - de eerste en enige exemplaren van *Micropterix schaefferi*, de eerste *Alloctemensia mesospilella* en *Scrobipalpula tussilaginis*, de zeldzame *Micropterix thunbergella*, *Pancalia schwarzellae* en *nodosella* en *Gnorimoschema herbichii*.

Ik heb er vaak over gedacht wat de sleutel tot deze geweldige successen is geweest. Enthousiasme, ongetwijfeld. Maar dat deelt hij met velen, al zijn er maar weinig verzamelaars die dat tot ver in de tachtig zo volhouden. En mensen die successen boekten in meer dan twee insectengroepen zijn er al heel weinig. Wat was daarvan het geheim? Stellig kunnen enkele gunstige factoren genoemd worden. Zijn woonplaats lag heel gelukkig, vlak bij Amsterdam en het Zoölogisch Museum, met veel van de beste experts op allerlei gebieden binnen handbereik. Voor zijn werk moest hij door heel Nederland reizen, een noodzaak en een gouden kans tegelijkertijd. Zo leerde hij heel Nederland kennen; ik heb niemand ontmoet die meer mooie plekjes wist dan Bob. Maar dit alles zou niet tot dit indrukwekkende resultaat geleid hebben als de bodem niet zo vruchtbaar was geweest.

Waar zat dat in? Bob was geen studiekop. Hij miste het geduld en de tijd voor langdurig en dus saai onderzoekwerk. Van kweken maakte hij niet veel. Alles moest snel en efficiënt en op grote schaal kunnen. De dieren moesten vlug en dus op het uiterlijk gedetermineerd worden. Maar daar had hij dan ook een bijzondere kijk voor ontwikkeld, zodat hij veel groepen grondig kende. Daar komt nog bij dat hij een bijzonder flair had om alles van mensen gedaan te krijgen, zodat hij overal terecht kon om te vangen. Als we al deze eigenschappen bundelen met zijn enthousiasme en zijn vitaliteit, komen we, denk ik, een heel eind. En verder moeten we het geheim maar het geheim laten.

Het resultaat is dat er bijna dagelijks momenten zijn waarop we Bob missen. Even over een mooie vangst bellen, even vragen wat dit voor een gek beest is, even informeren of er eind augustus nog bladwespen vliegen. Dat missen is tegelijkertijd ook een ervaring die helpt. Wie zo gemist wordt moet een mooi leven gehad hebben.

Het bedrieglijke van de valse kop

Frits Bink

Er zijn legio soorten dieren met opvallende signaalkleuren en -tekening waarvan je als mens al direct kunt vermoeden dat het dient om rovers af te weren of minstens te misleiden. Rupsen met oogvlekken op hun kop (hermelijnvlinder, *Cerura vinula*) of borststuk (avondrood, *Deilephila elpenor*), nachtvlinders met fel gekleurde achtervleugels (rood weeskind, *Catocala nupta*) om enkele voorbeelden te noemen. In het algemeen zijn de kleuren rood, zwart, wit en geel de bekende waarschuwingssignalen van gevaarlijk of oneetbaar zijn aan het adres van hen die het op hun leven gemunt hebben. Maar er zijn ook veel voorbeelden aan te wijzen waar kleur en tekening dienen om soortgenoten attent te maken op hun aanwezigheid. En in de gevallen dat het betreffende dier een geschikte spijsbrok is maar desondanks heel opvallend gekleurd of getekend is, moet het functioneren als communicatie signaal van groter belang zijn voor de instandhouding van de soort dan de vergroting van het gevaar van ontdekking door rovers. In de vlinderwereld zijn daarvan voorbeelden ten over. Maar het is ook denkbaar dat er hoog spel gespeeld wordt, wel opvallen maar tegelijkertijd de kans op ontsnappen vergroten. Dat wordt toegeschreven aan vlinders uit de familie van de blauwtjes (*Lycaenidae*) en vooral de soorten uit de groep van de kleine pages. In Europa is het tijgerblauwtje (*Lampides boeticus*) een voorbeeld van een soort die de ‘valse kop’ tactiek toepast om rovers als insectivore vogels en hagedissen te misleiden door te suggereren dat de kop aan de achterkant van de vlinder zit. Aan de vleugels zitten twee staartjes die op antennes lijken en daar vlakbij zit een of meer heldere vlekjes op de onderzijde van de achtervleugel die op de aanwezigheid van ogen zouden duiden. Een rover zou zijn aanval dan vooral richten op de kop van de prooi en in dit geval is dit dan een loos stukje vleugel. Een vleugel die op die plek beschadigd is, betekent geen beletsel voor het slachtoffer om veilig te ontsnappen.

Onderzoek ter bevestiging

Robert Robbins (1980, 1981), in 1978 gepromoveerd op het gedrag van ‘hairstreak butterflies’ aan de Tufts University in Massachusetts, heeft in Colombia en Panama uitgebreid onderzoek gedaan naar de effectiviteit van ‘false head’ bescherming bij blauwtjes tegen visueel jagende predatoren. De soort die daardoor bekendheid kreeg is *Arawacus aetolus* (Sulzer), een blauwtje met een witte onderzijde en zwarte strepen die naar de punt van de achtervleugel lopen waar een aantal lichte vlekjes en twee staartjes die valse kop vormen. Bovendien zitten de vlinders in rust vaak met hun echte kop naar beneden (wat overigens een familietrekje is). Robbins merkt in zijn artikelen wel op dat hij het zo opmerkelijk vindt dat de nabootsing van een goede valse kop maar heel schaars voorkomt. Als dit echt zou werken, dan zou het algemeen voorkomen. Er zou dus best een heel andere signaalfunctie in het spel kunnen zijn, namelijk de herkenning van de soortgenoot.

Andere kijk

Opmerkelijk is dat bij de Europese soorten de vrouwtjes aan de onderzijde vaak veel opvallender getekend zijn dan de mannetjes en heel merkwaardig is dat bij een aantal soorten de punten van de achtervleugel naar buiten gekruld zijn en voorzien van een gekleurde vlek aan de bovenzijde! Als je de vlinder met opgeklapte vleugels van achteren bekijkt, kijk je als het ware tegen zijn spiegel aan. Bij de iepenpage (*Satyrium w-album*) en wegedoornpage (*S. spini*) is dit heel opvallend. (Bij opgezette vlinders valt dit niet op omdat bij het opspannen de omgekrulde punten plat gedrukt worden onder de spanstrook)

De mannetjes van de meeste soorten blauwtjes zijn geen vrouwenjagers, ze leven territoriaal of scholen samen. Het zijn de vrouwtjes die de mannetjes opzoeken en ze tot paring verleiden (Bink 1992). Als je dit weet kijk je gelijk anders tegen de vleugelversiering aan.

Twijfelachtig onderzoek

Het idee dat oogvlekken op de vleugels bij veel soorten vlinders en de valse kop in het bijzonder de functie hebben van afschrikken of misleiden van rovers is al heel oud, meer dan een eeuw. Het experiment van Wourms & Wasserman (1985) heeft bekendheid gekregen omdat het resultaat op eerste gezicht zo goed voldeed aan de reeds lang gekoesterde verwachting. Zij beschilderden dode koolwitjes (*Pieris rapae*) met een strepenpatroon als van *Arawacus aetolus* en boden beschilderde en onbeschilderde vlinders aan 'blue jays' (*Cyanocitta cristatus*) en registreerden hoe deze vogels de vlinders aanpikten. Zij claimen een significante voorkeur voor de plek met de nagebootste valse kop. Er wordt echter geen gewag gemaakt dat koolwitjes door vogels niet gegeten worden vanwege de afweerstof pieridine die in de vleugelschubben zit. (opm. Als vogels koolwitjes eten, strippen ze de vlinders. Ze scheuren het lijfje open en peuzelen alleen de inhoud op.) In hoeverre 'blue jays' geschikte vogels zijn voor dergelijke experimenten hangt af van hun mate van hardleersheid.

De vele publicaties die aan dit onderwerp gewijd zijn vertonen in feite een algemene tekortkoming: tunnelvisie. Er wordt niet uitgegaan van verschillende veronderstellingen die er toe doen, de geformuleerde hypothesen zijn weinig relevant (voorbeeld Cordero 2001).

Onderzoek ter ontkenning

De onderzoekers Lyytinen, Brakefield & Mappes (2003) rekenen in hun experimenten met *Bicyclus anynana* af met de gangbare opvatting dat oogvlekken bij vlinders ontwikkeld zijn door selectie van predatoren. De vlindersoort waar zij mee werkten is een tropische zandoog die een extreem seizoensdimorfisme vertoont. De vlinder die in de regentijd vliegen hebben een heel opvallende tekening van grote oogvlekken op de vleugels, de vlinders die het droge seizoen moeten overleven zijn daarentegen heel sober getekend, vaak geheel zonder oogvlekken. Een ideaal proefdier om na te gaan of vogels en hagedissen de vlinders op een verschillende manier aanvallen als er wel of geen oogvlekken aanwezig zijn. Resultaat: geen verschil te bespeuren! Onder moeilijke omstandigheden is het veiliger om geen opvallende oogvlekken te hebben. Het bezit van de versiering met oogvlekken gedurende het regenseizoen waarin er een uitbundige

groei van de vegetatie plaats vindt, is dan voor het opsporen van soortgenoten van groter belang.

Conclusie

Evenals Robbins wijzen Lyytinen, Brakefield & Mappes (l.c.) echter maar terloops op interspecifieke signaalfunctie van oogvlekken en valse koppen. Het is blijkbaar een onderwerp dat onderzoekstechnisch veel moeilijker is. Maar daarom wel boeiend. Als het bijzondere uiterlijk van een dier de functie heeft van afweer tegen rovers, dan moet het ergens op lijken (camouflage, nabootsing), maar als het de functie heeft in de communicatie tussen soortgenoten moet het juist **nergens** naar lijken. Iedere soort moet uniek zijn!

We moeten schrikogen en valse koppen niet alleen als verdediging tegen rovers zien want dan komen we bedrogen uit, maar om in de mensenwereld te blijven, ook als lipstick, oogschaduw, wenkbrauwzwart en mascara.

Literatuur:

Bink, F.A. 1992. Ecologische atlas van de dagvlinders van Noordwest-Europa. Schuyt & Co, Haarlem.

Cordero, C. 2001. A different look at the false head of butterflies. *Ecological Entomology* 26: 106-108.

Lyytinen, A., Brakefield, P.M. & Mappes, J. 2003. Significance of butterfly eyespots as an anti-predator device in ground-based and aerial attacks. *Oikos* 100: 373-379.

Robbins, R.K. 1980. The lycaenid 'false head' hypothesis, historical review and quantitative analysis. *Journal of the Lepidopterists' Society* 34: 194-208.

Robbins, R.K. 1981. The 'false head' hypothesis: predation and wing pattern variation of lycaenid butterflies. *The American Naturalist* 118: 730-775.

Wourms, M.K. & Wasserman, F.E. 1985. Butterfly wing markings are more advantageous during handling than during the initial strike of an avian predator. *Evolution* 39: 845-851

Guus Kayadoe overleden.

Maurice Jansen

Op donderdag 13 september j.l. is in het ziekenhuis te Leiden Guus Kayadoe overleden. Hij was al geruime tijd ziek. Hij heeft zich ondermeer beziggehouden met de vlinders van de waterleidingduinen in de buurt van zijn woonplaats Oegstgeest waarover binnenkort postuum een verslag zal verschijnen. In een volgende Franje zal er meer aandacht aan worden geschonken.

Franje 10 (20) – september 2007

NAJAARSBIJEENKOMST VAN DE SECTIE SNELLEN

De najaarsbijeenkomst wordt gehouden op

Zaterdag 27 oktober 2007

Om 11.00 uur in Partycentrum De Vijf Hoeven, Kortehoevenseweg 63, 4128 CN
Lexmond, tel: 0347-341933.

AGENDA

Wij willen er een bijzondere bijeenkomst van maken door stil te staan bij het 25-jarig bestaan van de sectie Snellen.

10.30	Zaal open
11.00	Opening
12.00	Rondvraag
12.30	Lunchpauze
13.30	Sifra Corver & Tymo Muus: Faunistische digitale mededelingen waar-
onder informatiebron Microlepidoptera.
16.00	Sluiting

Tijdens de middagpauze zal Eddy Vermandel entomologische instrumenten en hulpmiddelen ter verkoop tonen. Tevoren kunt u inlichtingen krijgen en/of bestellingen plaatsen. Tel: 0114-370378; e-mail: info@vermandel.com

Voor beide bijeenkomsten geldt dat er koffie is en u kunt ook frisdrank, broodjes, soep, tosti's etc. kopen bij de bar.

BUSLIJNEN: Van Utrecht CS naar Lexmond en terug: zie info op pagina. 34

NAJAARSBIJEENKOMST VAN DE SECTIE TER HAAR

De najaarsbijeenkomst wordt gehouden op

Zaterdag 24 november 2007

Om 11.00 uur in Partycentrum De Vijf Hoeven, Kortenhoevenseweg 63, 4128 CN
Lexmond Tel. 0347 - 341 933.

AGENDA

10.30 uur	Zaal open
11.00 uur	Opening door de voorzitter & bestuursmededelingen met o.a. Goedkeuring notulen vorige vergadering; Mededelingen van de Penningmeester; Bestuurswisseling: aftredend is Jaap Zwier. Kandidaat is Maurice Franssen. Iedereen heeft de gelegenheid om zich kandidaat te stellen (zie reglementen).
12.25 uur	Rondvraag
ca 12.30 uur	Pauze
14.00 uur	Faunistische mededelingen
16.00	Sluiting

Tijdens de middagpauze zal Eddy Vermandel entomologische instrumenten en hulpmid-
delen ter verkoop tonen. Tevoren kunt u inlichtingen krijgen en/of bestellingen plaatsen.
Tel: 0114-370378; e-mail: info@vermandel.com
Voor beide bijeenkomsten geldt dat er koffie is en u kunt ook frisdrank, broodjes, soep,
tosti's etc. kopen bij de bar.

BUSLIJNEN: Van Utrecht CS naar Lexmond en terug: zie info op pagina 34.

Franje 10 (20) – september 2007

BUSLIJNEN: Van Utrecht CS naar Lexmond:

Met één overstap: Interliner 401 van Veolia vertrekt om 9.25 richting Breda en dan uitstappen bij busstation Lekbrug West Vianen om 9.40. Om 9.41 vertrekt bus 90 van Arriva richting Rotterdam die om 9.58 aankomt op de Kortenhoevenseweg.

Interliner 400 van Veolia vertrekt om 9.55 richting Oosterhout NB en komt aan op Busstation Lekbrug West Vianen om 10.10 waarna men bus 81 van Arriva moet nemen richting Gorinchem die aankomt om 10.19

Rechtstreeks: Om 9.46 vertrekt bus 81 van Arriva richting Gorinchem die aankomt op de Burg. Potstraat te Lexmond om 10.19

Terugreis: Er vertrekt twee maal per uur een bus. Een gunstige verbinding is die welke vertrekken om 15.13 of om 16.13 op de Burg. Potstraat (Bus 81 van Arriva) en die resp. aankomen om 15.44 en 16.44 op het busstation van Utrecht.